

"UNUTILISH HUQUQI"NING INSON HUQUQLARI ARXITEKTURASIDAGI MUSTAQIL HUQUQIY MAQOMI VA UNING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Saparbayeva Maftuna Ikrom qizi

Master's Student, Tashkent State University of Law

e-mail: maftunasaparbayeva68@gmail.com

KIRISH

Raqamli asr insoniyatga misli ko‘rilmagan imkoniyatlar bilan bir qatorda jiddiy ekzistensial tahdidlarni ham olib keldi. Internetning "abadiy xotirasi" shaxsni o‘tmishdagi xatolar garoviga aylantirmoqda. Mazkur tadqiqotimning asosiy tezisi shundan iboratki: "Unutilish huquqi" shunchaki shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish vositasi emas, u - insonning raqamli davrda o‘z taqdirini o‘zi belgilash (digital self-determination) imkonini beruvchi mustaqil va fundamental huquqiy institutdir.

"Unutilish huquqi"ni an'anaviy xususiylik huquqining bir qismi deb hisoblaydigan qarashlar bugungi kunda eskirgan. Mening pozitsiyamga ko‘ra, bu huquqning ob'ekti – nafaqat axborotning maxfiyligi, balki uning vaqtincha mavjud bo‘lish yoki yo‘q bo‘lish holatidir. Raqamli muhitda inson shaxsiyati dinamik jarayon bo‘lib, u statik axborotlar bilan cheklanib qolmasligi kerak. O'zbek huquqshunosi X. R. Rahmonqulov shaxsiy nomoddiy ne'matlarga bo'lgan huquqlarning mustaqil tabiatini asoslab, ularni majburiyat huquqi konstruktsiyalari bilan bir xillashtirmaslik zarurligini ko'rsatadi Shuning uchun "unutilish huquqi" insonning "o‘zgarish va yangilanish" huquqining huquqiy ifodasidir. Unutilish huquqi mutlaq huquq emas. Uning axborot erkinligi va jamoat manfaatlari bilan to‘qnashuvi muqarrar. Biroq, men "axborot primati"ga emas, "shaxs primati"ga asoslangan yondashuvni yoqlayman. Huquqiy amaliyotda "muvozanat testi"ni qo‘llashda quyidagi mezonlar ustuvor bo‘lishi shart:

1.Vaqt omili: Ma'lumotning dolzarbligi va eskirganlik darajasi.

2.Jamoat manfaati: Ma'lumotni saqlash jamiyat uchun haqiqatan ham zarurmi yoki shunchaki shaxsiy hayotga aralashuvmi?

3.Sub'ektning holati: Shaxs ommaviy arbobmi yoki oddiy fuqaro?

O'zbekiston milliy qonunchiligi hozirda shaxsiy ma'lumotlar himoyasi bo'yicha bazaviy darajada, ammo unutilish huquqini implementatsiya qilishda oqsoqlanmoqda. Mening takliflarim quyidagilardir:

A)Kodifikatsiya: "Shaxsga doir ma'lumotlar to'g'risida"gi qonunga "Ma'lumotlarni o'chirish (unutilish) huquqi" moddasini kiritish va uning GDPR 17-moddasiga mosligini ta'minlash.

B)Platformalar mas'uliyati: Qidiruv tizimlari va ijtimoiy tarmoqlar uchun "unutilish huquqi" bo'yicha soddalashtirilgan shikoyat mexanizmlarini joriy etish.

C)Sud amaliyoti: Oliy sud tomonidan mazkur huquqni qo'llash bo'yicha "Qo'llanmatushuntirish" (ruling) ishlab chiqish va unda mutanosiblik testini aniq ko'rsatib berish.

XULOSA

Tadqiqotimning yakuniy xulosasi shundan iboratki, unutilish huquqi insonning raqamli suverenitetini tiklash uchun yagona samarali mexanizmdir. Biz raqamli muhitda shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilishdan shaxsiy hayotni boshqarishga o'tishimiz kerak. Agar davlat va huquq tizimi insonning o'tmishini o'chirish yoki tuzatish imkoniyatini qonuniy ta'minlamasa, bu insonning kelajagini shakllantirishdagi erkinligini cheklaydi. Unutilish huquqini mustaqil maqomda tan olish — bu insonni raqamli texnologiyalar quli bo'lib qolishidan himoya qilish va uni raqamli dunyoning teng huquqli, mustaqil sub'ekti sifatida qayta tiklashdir. Bu — inson qadr-qimmatini asrlar osha o'zgarmay kelayotgan falsafiy tushunchadan raqamli haqiqatga o'tkazish demakdir. Ushbu tezisi shunchaki nazariyalar yig'indisi emas, u jamiyatdagi mavjud bo'shliqni to'ldiruvchi ilmiy-amaliy

taklif bo‘lishi kerak. Mening bu ishda tutgan pozitsiyam shundan iboratki, biz "raqamli o‘tmish" bilan "erkin kelajak" o‘rtasidagi ko‘prikni aynan "unutilish huquqi" orqali quramiz. O‘zbekiston uchun bu huquqni qabul qilish — nafaqat xalqaro standartlarga intilish, balki o‘z fuqarolarining raqamli erkinligini kafolatlash yo‘lidagi tarixiy zaruratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi (2023 yil yangi tahriri). Toshkent.
2. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi.
3. O'zbekiston Respublikasi "Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonun, 2019 yil 2 iyul, № ЎПҚ-547.
4. O'zbekiston Respublikasi "Axborot to'g'risida"gi Qonun, 2003 yil 11 dekabr.
5. Рахмонқулов Х. Р. Фуқаролик ҳуқуқи. Умумий қисм. Тошкент: Адолат, 2018.
6. Mayer-Schönberger V. Delete: The Virtue of Forgetting in the Digital Age. Princeton University Press, 2009. .
7. Rosen J. The Right to be Forgotten // Stanford Law Review Online. 2012.
8. Westin A. F. Privacy and Freedom. New York: Atheneum, 1967.
9. Solove D. J. Understanding Privacy. Harvard University Press, 2008. .